

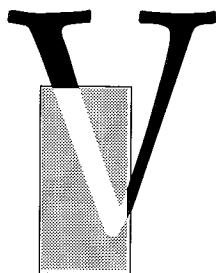

AMADEU VIANA SAN ANDRÉS

SINTAXI I PLANIFICACIÓ DEL DISCURS

---

a ser Lluís V. Aracil qui assenyalà, per primera vegada al nostre país, la necessitat de trobar un àmbit d'estudi per als problemes del col·loquial –que són els problemes del discurs mateix–, en un paper datat el 1978 (i publicat a Aracil (1982)).¹ És allà on es feia, també per primera vegada, referència a la qüestió de la sintaxi discursiva, definida com el camp específic per estudiar les diferències estructurals entre els diversos registres o varietats funcionals de què fa ús una comunitat lingüística (Viana, 1983).² Les remarques d'Aracil eren les següents:

(1) ARACIL, Ll. V.: *Papers de Sociolingüística*, La Magrana: Barcelona, 1982. Ja redactat aquest article, ha aparegut l'excel·lent *Català col·loquial*, de Ll. PAYRATÓ (Universitat de València, 1988), que conté informació valuosa sobre el tema.

(2) VIANA, A.: *Microsociolingüística. La variació funcional*. Tesi de llicenciatura, EGL, Universitat de Barcelona, 1983.

Moltes d'aqueixes diferències (estructurals entre les varietats funcionals) que tots copsem intuïtivament *no* són pas superficials ni accidentals (...) –per exemple: les diferències (meta)sintàctiques entre col·loquial i no col·loquial. La Gramàtica tradicional les ha negligides maquinalment –segurament perquè pressuposava que parlar col·loquial és “parlar malament”. Ara: la imputació indemostrada de “simplicitat” i “pobresa” és demostrablement falsa. L'estructura més profunda (a nivell de discurs) del col·loquial és, si de cas, prou més complexa que la de qualsevol discurs formal (...). La (meta)sintaxi del col·loquial ha restat inexplorada (...). Una de les mil proves d'això és la confusa i intrigant categoria de les “interjeccions” –fins i tot les “conjuncions” (a excepció possiblement de “i”) són embarassoses.

En el curs d'aquests fulls em centraré en el registre bàsic o col·loquial, i tractaré de posar en relleu, a partir d'una experiència de Sornicola (1981)³ –gens coneguda entre nosaltres–, com els detalls de la planificació sintàctica i els aspectes discursius interfereixen de maneres diverses.

Proposo d'abordar les qüestions de planificació com un cas particular del model que presentaren Miller, Galanter i Pribram (1960)⁴ que defineix un àmbit crucial a mig camí entre la sintaxi pròpiament dita i les anomenades “relacions textuais”. Suposarem en primer lloc que el treball sobre les estructures sintàctiques desenvolupats els darrers anys (que arriba a formalitzar els condicionaments de la competència lingüística per produir oracions ben formades) se situa de fet en un altre nivell del que és pertinent aquí. La investigació sobre la competència lingüística planteja problemes com el següent: en cap cas un parlant del català no interpretaria com a coreferents *Albert* i *el* en l'oració següent:

(1) Albert l'estova

Avui és clar que aquest no és un problema discursiu, i únicament el podríem abordar amb una mínima teoria de sintaxi formal. No cal dir que hi ha una bona colla de problemes relacionats amb (1). Notem que, d'altra banda, hi ha segments de la sintaxi que *poden* aparèixer sols en el discurs –i n'hi ha que no. (2) representa el primer cas i (3) el segon:

(2) Joan

(3) el

No cal multiplicar les proves per fer veure que es tracta de dos àmbits diferents, que evidentment cal considerar relacionats d'alguna manera. Tot sembla indicar que la perspectiva mínima en el discurs és la noció de *text* (on és decisiva la importància de l'entonació/puntuació), sense perjudici que hom consideri importants d'altres components a més del *textual* (en el sentit de Halliday, 1978)⁵ per completar o estudiar millor aquest àmbit. Per a un enfocament més general, *vid.* Rigau (1981).⁶

Sornicola (1981) s'ocupà dels desfasaments entre l'estructura sintàctica i la planificació del discurs, tractà de donar compte dels nivells diferents d'elaboració textual, que probablement la raquítica noció d'*el·lipsi* no feia sinó simplificar. És evident que l'analista, situat en la distància de la seva condició, copsava en el registre bàsic o col·loquial el típic efecte de *dèficit*, de manca, a partir de les comparacions que establia precisament amb la sintaxi formal. El rètol de (*meta*)*sintaxi* suggereix que es tracta de debò d'una altra organització, on la coordinació (com a tècnica bàsica) i la fragmentació formen part d'una estratègia típica: la metàfora bàsica, si volíeu, fóra la de *l'esborrany*, on ja són totes les idees elementals, però el disseny és rigorosament

(3) SORNICOLA, R.: *Sul parlato*, Il Mulino: Bolonya, 1981.

(4) MILLER, GALANTER, PRIBRAM: *Plans and the structure of behavior*, HOLT, RINEHART, WINSTON: Nova York, 1960.

(5) HALLIDAY, M. A. K.: *Language as social semiotic*. E. Arnold: Londres, 1978.

(6) RIGAU, G.: *Gramàtica del discurs*. Filologia Hispànica (UAB): Bellaterra, 1981.

---

privat i variable per definició. A l'*esberrany*, l'exercici –com a provatura– consisteix en una sèrie de seleccions i jerarquitzacions indefugibles, probablement amb una estructura prou més complexa del que el resultat final ens podia fer esperar. És per això que la (meta)sintaxi del col·loquial hauria de començar per “dalt” (interjeccions i conjuncions), per definir el tipus de relacions bàsiques inestructurades subjacents.

La sintaxi formal ens ofereix el model invers: les relacions apareixen estructurades explícitament –el model lingüístic elaborat. Per referència a l'altre, el model formal és analític –quan l'altre és precisament sintètic. La noció de *síntesi* aplicada a la sintaxi del col·loquial és probablement més explicativa que la noció d'*el·lipsi*, perquè ens estalvia l'efecte de *dèficit* de què parlavem. Només amb la noció de *síntesi* podrem explicar per quina raó un fragment sol –un “mot” sol– pot funcionar discursivament (que és el que recull la noció bàsica d'interjecció). Ens estalviem d'aquesta manera l'*a priori* de considerar el nivell discursiu com un nivell més enllà de la frase: com es veurà, també pot ésser –i sobretot és– un nivell més ençà. Ens estalviarem també les referències al *context* (que sempre és “el·líptic” per definició, i esdevé redundant), ja que en els nivells en què hi ha escassa o nul·la planificació sintàctica la construcció del discurs és l'aspecte bàsic –com ocorre també amb l'*esberrany*–.

D'altra banda, i ací decisivament, el col·loquial *puntuat* (literalment “entona”), perquè les distincions en la puntuació són clarament les distincions en l'entonació: recordem que un seguit de mecanismes (precisament *contextuals*) com és ara punts, separacions i subratllats són imprescindibles en la confecció d'un *esberrany*, perquè són justament el *pla*; és mentre es fa el guió que aquests mecanismes aniran oscil·lant. Aquest aspecte de l'organització del discurs té a veure amb la cèlebre fórmula d'Alfred Korzybski, és a saber, que el mapa no és el territori. Hi ha, doncs, una (meta)sintaxi quan els exercicis d'ordre tracten de l'ordre mateix en què apareixeran els elements en el discurs. Un exemple característic podria ser la distinció entre els elements sintàcticament interrogatius (*què, quan, qui, etc.*) i la simple interrogació discursiva –disponible per a qualsevol element (*i?, sempre?, les sabates?, blaus?, etc.*).

Sornicola anomena la fase de l'exercici el moment de *puzzle*, precisament intermedi entre l'elaboració final i la primera construcció per mots o cadenes. Com ens ensenyà Basil Bernstein, el procés de xiframent no és senzillament un pont que uneix dos extrems, sinó tota una manipulació que modifica les percepcions. És ací on els “canvis de projecte” són pertinents –i possibles. Sabem en quin moment podem *refer* amb més o menys fluïdesa el *pla* i el contingut de l'enunciat. Els lligams no es veuran, però els buits seran clarament visibles: els “forats” del discurs ens permetran d'entrellucar les alternatives. Les típiques pauses “d'efecte” responen a aquesta necessitat d'organització. Notem que a (4) i a (5) la pausa apareix després de la conjunció subordinant:⁷

(7) Transcripció dels enunciats acostant-me al màxim a un model estàndard. Les barres indiquen senzillament menes de pauses.

(4) No/ hi ha la meva germana que/ s'ocupa de tot

---

(5) Trobo que/ per a mi és molt que la televisió digui la veritat

A (6) en canvi la pausa ja constitueix la subordinació:

(6) Però també/ en la literatura// tu llegeixes literatura moderna/

Les pauses “d’efecte” permeten la introducció de persones en el discurs. Els “defectes de concordança” (anacoluts) formen part també de la reorganització, en la fase de l’esborrany → exercici. A (7) tenim la típica estructura bimembral, on el subjecte del discurs apareix separat de la resta:

(7) Jo/ els fregits em fan mal

Un dels fenòmens característics del col·loquial són les anomenades estructures monorematiques (Bally, 1932)⁸ o fragments constituïts per una sola peça. Al contrari, (8) –com (7)– és una estructura ja diremàtica (o bimembral, perquè esquematitza el que serà la sintaxi organitzada):

(8) Jo/ aquesta és la impressió que es té

Les estructures singulars (no únicament frases nominals, sinó qualsevol element que pugui aparèixer en solitari) són un problema per a qualsevol consideració analítica de la sintaxi; ací no n’hi ha, de sintaxi pròpiament dita, sinó més aviat el procés invers: se selecciona únicament *un* fragment, que constitueix ell mateix el propi discurs. No hi ha organització, doncs, com a mínim explícita: és evident que n’hi ha molta d’implícita, en una gamma perfectament complexa i oberta. La sintaxi tradicional veia en les estructures singulars la manifestació de la irregularitat, el camp de la locució estereotipada; “la major part d’aquestes expressions tenen un caràcter exclamatiu o forma exclamacions pròpiament dites”, comenta Bally:

(9) I ara! què vols! impossible / va home va// per l’amor de Déu

Com que en principi el procediment per construir interjeccions no està limitat a una classe lèxica concreta, hem de pensar que es tracta d’una classe de fenomen que està per damunt de les categories i les funcions gramaticals –i probablement està per damunt també de les estructures *topic-comment*. Diríem que els “noms” poden ser “verbs”, i els “verbs” poden ser “noms”. Per referència al discurs organitzat, només algunes peces serien capaces de funcionar aïllades.

(8) BALLY, Ch.: *Linguistique générale et linguistique française*. A. Franke: Bema, 1932.

---

(10) Voleu venir a casa a prendre *unes copes*?

El fragment subratllat podria servir de resum discursiu inestructurat enfront de tota la seqüència, que manifesta la modalitat i els complements ben distribuïts a la sintaxi. Notem que el col·loquial efectuarà la primera operació sobre la modalitat –com els *imperatius* precisament ensenyen. Mancats de l'ajut del discurs elaborat, diríem que les estructures singulars separen un element al qual la modalitat pugui fer referència –i de vegades separen la modalitat pròpiament dita. El cas de les estructures nominals és ben característic, com veiem a (11):

(11) El correu! Les sabates

Nosaltres no sabem quina relació hi ha entre les dues estructures nominals de (11), ni ho podrem saber fins que no es desenvolupi una sintaxi més elaborada: precisament la complexitat subjacent a (11) està en relació amb la in(in)tel·ligibilitat. La connexió és la mateixa que trobem entre els elements dispersos d'un esborrany. En el discurs organitzat, el primer “nom” de (11) potser serà subjecte o objecte d'una seqüència, i el segon serà un complement d'alguna mena; les possibilitats de bastir relacions a (11) passen pel desenvolupament d'una sèrie de funcions sintàctiques especialitzades, que en les estructures singulars només estan apuntades. Les estructures singulars són, a més a més, característiques d'una àmplia sèrie de discursos: els descriptius, per exemple. Els telegrams, els títols dels llibres, els titulars de diaris, i en últim extrem qualsevol nominalització, serien també casos representatius. El que és important de fer notar és que ens trobem davant d'una *altra* organització gramatical, on les inconnexions aparents són la raó de les connexions subjacents. Sornicola comenta que caldria relacionar les estructures singulars amb el període del llenguatge holofràstic del xiquet, que té precisament efectes (meta) sintàctics, per damunt de les categories. La *relació* (implícita i complexa) és justament la modalitat. Un model molt curiós de sintaxi inestructurada és el *versus*, utilitzat en registres escrits per indicar una qualsevulla abstracció entre dues estructures nominals:

(12) Oral vs. escrit

Una vegada més, l'operació present a (12) no permet de conèixer la qualitat exacta de la relació, tot i que n'indica una (meta)sintàcticament. El mateix ocorre amb les interjeccions –exemples d'estructures singulars–, que eviten donar la informació que no sigui estrictament pertinent respecte del subjecte del discurs, i s'estalvien de fer explícites les relacions funcionals. És clar que operen a un nivell diferent del que opera la sintaxi estructurada. Basil Bernstein es referí a aquests procediments amb el nom de *codi restringit*, i amplià la gamma de fenòmens estudiabls a tots aquells casos de sintaxi inestructurada que contenen seqüències lexicalitzades –frases fetes i refranys–.

En realitat el primer *que* tractà aquests fenòmens com una mostra d'una estructuració a partir de nivells diferents fou Charles F. Hockett, qui considerava les estructures singulars com el nivell d'articulació de les idiosincràsies i dels modismes, en general en qualsevol llengua.

El segon fenomen característic de la sintaxi del col·loquial és la subordinació amb el *que* polivalent, també tractada a bastament en la bibliografia.⁹ Els següents casos podrien ésser-ne representatius:

- (13) Anem molt a gust a la Barceloneta/ *que* tenim tot el mar al davant
- (14) Feia més efecte quan contava acudits/ *que* era l'únic *que* feia crítiques a la societat
- (15) Tinc una ràdio del meu fill/ *que* ara ell se l'ha emportat al mar.

A (13), per exemple, hi ha relació causal, però també podria haver una relativa locativa. A (14) el *que* polivalent ens permet de fer la interpretació causal, encara que només aparegui com un nexa genèric de subordinació a la superfície. (15) finalment presenta el pronom "d'enllaç" o "de represa", de manera que el *que* una altra vegada és lliure per fer la funció de nexa genèric. Els exemples següents presenten una estructura més complexa:

- (16) Agafa't bé *que* cauràs
- (17) Pren-te el cafè *que* ens n'hem d'anar

A (16) i (17) hi ha imperatius seguits del *que* polivalent, amb diferents interpretacions en cada cas: (18) mostraria alternatives formals per a (16), i (19) per a (17):

- (18) O t'agafes bé o cauràs
Si no t'agafes bé cauràs
Agafa't bé perquè (altrament/si no) cauràs
- (19) Pren-te el cafè perquè ens n'hem d'anar
Quan et prenguis el cafè ens n'anirem

Direm que (18) i (19) són versions formals de (16) i (17) perquè fan servir elements sintàctics particulars per descriure les relacions discursives. És clar que es podrien preveure d'altres elaboracions per a les seqüències presentades. Notem que (16) i (17) ja contenen en la seua interpretació, com a mínim, els valors causals, temporals i

(9) Pierre GIRAUD anomena el fenomen *le décumul du relatif*, però caldria donar-li un abast més general.

---

condicionals que (18) i (19) presenten explícitament. Notem també que l'elaboració de (18c) inclou un adverbi anafòric de negació sobre la primera proposició (*altrament/ si no*). Igualment, notem que el procediment distributiu de (18a) és del tipus exclusiu, equivalent a la relació condicional amb la negació d'una de les proposicions. Les estructures de (16) i (17) són l'esborrany de relacions discursives complexes.

Els procediments anafòrics en el col·loquial són una part important del que s'ha anomenat *cohesió textual*; els tractarem molt sumàriament en tercer lloc. Com que és un procediment molt general, trobarem *pro-formes* de qualsevol fragment de discurs:

(20) Aquesta pel·lícula es podia veure fa trenta anys/ perquè eren uns altres temps / una altra cosa.

(21) No havia trobat mai persones així / sinceres i afectuoses

(22) No m'agrada el rotllo dels periodistes

(23) Sempre aquests programes/ sempre aquestes paraules/ sempre aquestes coses

Els demostratius, els deíctics en general i els neutres (*cosa, això*) compleixen la funció abstractiva necessària per reprendre fragments que no cal lligar sintàcticament: a (20) l'anàfora neutra sobre el darrer fragment permet de fer una generalització; a (21) l'anàfora precedeix l'element que lliga, i el procediment és l'invers; a (22) l'anàfora és abstracta i només el complement nominal ens dona una informació referencial; finalment a (23) l'anàfora apareix "carregada" per acumulació dels fragments a què fa referència que la precedeixen. Aquestes *pro-formes* apareixen al costat d'altres més específiques pel que fa a la categoria gramatical (verbs com *fer/fotre*, noms com *daixones/daixò*, adverbis com *llavors/en això*) i juntament amb els clítics, constitueixen mecanismes discursius ja d'una certa elaboració sintàctica.

En quart lloc, l'estratègia de la construcció de la sintaxi exigeix l'ús de tècniques de retardament específiques, que contribuiran a la refosa del pla. A banda dels mecanismes generals de cohesió textual que lliguen preguntes i respostes, la represa de termes com a tècnica, en forma de paràfrasis o reelaboracions, o simplement en forma de repeticions, permet de lligar el conjunt i tancar les seqüències. Els mecanismes de retardament a partir de repeticions permeten d'introduir quantificadors i d'alterar els nivells de referència de les predicacions:

(24) He sentit crítiques / miri/ sí/ prou crítiques

---

(25) Per a mi/ bo/ aquestes dedicatòries/ la cosa aquesta de les
dedicatòries em sembla una bajanada

A (24) l'estratègia de retardament permet d'introduir comentaris sobre el discurs mateix (indicacions de rebuda d'informació, com *sí*, o marques d'atenció sobre el pla en marxa, com *miri*), i naturalment quantificadors (com *prou*). A (25) hi ha repetició de la modalitat (*per a mi/ em sembla*), retardament al centre (indicat per *bo*) i canvi en la referència de la predicació (que acaba essent molt més general). Les estratègies de retardament inclouen de vegades especificacions, com a (26):

(26) Són coses que als de ciutat ens interessen/ saber aquestes co-
ses/ les escombraries/ l'Ajuntament/ com va o com deixa
d'anar/ bo/ coses que ens interessen

El sistema de referències i de repeticions garanteix la cohesió; no hi ha, però, lligams sintàctics explícits. Això facilita, evidentment, poder tornar a "recollir", una i altra vegada, les idees fonamentals.

Basil Bernstein definia el *codi restringit* a partir de la rigidesa sintàctica. És clar que la distribució ordenada de la informació serà necessària quan la planificació sintàctica superficial sigui escassa. Una manera simple de distribuir ordenadament la informació és augmentar la rigidesa dels blocs (o fragments). Les estructures distributives (normalment bimembrals) fan precisament això: un perfil melòdic únic i particular –absolutament general a moltes llengües– assegura la relació de la informació entre els fragments; és clar que també facilita la memorització. És, evidentment, un model sintètic, perquè permet que el parlant es despreocupi de l'habilitat concreta de la planificació sintàctica. A (26) en trobaríem una mostra: *l'Ajuntament/ com va o com deixa d'anar*. Un cas particular d'estereotip construït a les llengües romàniques¹⁰ és el que mostren (27) o (28):

(27) Facis el que facis/ et dirà que no li agrada

(28) Vingui d'on vingui/ s'ho prendrà tot

La primera part de les seqüències inclou un fragment relativament autònom, amb una típica estructura distributiva, amb repetició d'elements. És clar que hi ha molts més models d'estructures distributives que caldria caracteritzar, on el sentit no és "deduïble" de l'estructura. A (27) i (28) el fragment autònom ("tautològic") implica per exclusió una mena de proposició indeterminada, que no cal explicitar a la sintaxi perquè forma part de la interpretació de l'estructura distributiva. Exemples semblants serien els següents:

(10) Magdalena VULPE dedicà al tema una preciosa comunicació al xviè Congrés Internacional de Lingüística i Filologia Romàniques (Palma de Mallorca, 1980), titulada "Sur les subordinnées *tautologiques* en roumain".

---

(29) Els problemes que es discuteixen/ són els problemes que es
discutien

(30) Els homes/ tal com parlen/ així són

En línies generals, com es pot esperar, les estratègies de planificació discursiva i les condicions de bona formació de les oracions no interfereixen. Ara bé, els problemes que posa una sintaxi del discurs destapen una sèrie de tendències interessants –que ací no hem fet més que anotar. Hi ha, per exemple, una preferència “natural” a arrodonir la construcció sempre que sigui possible, a “recosir” la seqüència d’alguna manera, com fa l’esberrany amb els fragments solts. Una vegada més, la frase “recosida” no ens donarà pas informació sobre les relacions sintàctiques que mantindrien els elements que són subjacents al discurs. L’exemple següent és ben característic:

(31) Toni és per la música

A (31) el verb “cobreix” una funció inespecificada, i representa una tendència general a la regularitat. Les dues frases (nominal i prepositiva) podrien estar separades simplement per una pausa, o les podien haver enunciat interlocutors diferents; tant se val. Només sabem que el tema fa referència a un nom masculí de persona i un tipus d’activitat en alguna circumstància. Això és tot el que l’esberrany permet de conèixer. Els lligams sintàctics no arriben en cap cas a donar compte del predicat perdut, ja que l’estructura de la informació el dona per irrecuperable. Lògicament, les relacions subjacents són més complexes que les que s’organitzen a la superfície.

Al costat d’aquests aspectes caldria considerar també els mecanismes de la negació en el col·loquial, les marques del subjecte del discurs, i els detalls de la selecció lèxica. Com més explícits siguin aquests procediments a la sintaxi, més difícil serà alterar la marxa del discurs i reorganitzar les estratègies. En resum, l’habilitat per planificar (per construir plans diferents) és subjacent a l’execució: consisteix a saber/poder establir els nivells en el discurs, que la sintaxi farà més o menys explícits. Les *cometes* precisament en el discurs escrit tenen aquesta funció, al marge dels recursos generals pròpiament sintàctics. És clar que els “nivells” són *parts* (o fragments) d’una jerarquia complexa. Les fases intermèdies (el *puzzle*) es caracteritzen per l’exercici concret de les unitats fragmentades i aïllades, plenes de dubtes, amb enllaços implícits. Molts dels procediments que fem servir en aquest estadi estan encara per caracteritzar i mereixerien una atenció més delicada.

Amadeu Viana
Universitat de Barcelona
(Estudi General de Lleida)